

המלאך וחרבו שלופה בידו-יהושע ה'

1. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף י עמוד ב

ויהי בימי אחשורוש. אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן: דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה: כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער. +אסתר א'+ ויהי בימי אחשורוש - הוה המן, +רות א'+ ויהי בימי שפט השפטים - הוה רעב, +בראשית ו'+ ויהי כי החל האדם לרב - וירא ה' כי רבה רעת האדם. +בראשית י"א'+ ויהי בנסעם מקדם - הבה נבנה לנו עיר. +בראשית י"ד'+ ויהי בימי אמרפל - עשו מלחמה. +יהושע ה'+ ויהי בהיות יהושע ביריחו - וחרבו שלופה בידו... אמר רב אשי: כל ויהי - איכא הכי, ואיכא הכי

2 תלמוד בבלי מסכת נדרים דף נו עמוד ב

גמ'. מנלן דעיבורא דמתא כמתא דמי? א"ר יוחנן, דאמר קרא: +יהושע ה'+ ויהי בהיות יהושע ביריחו וגו', מאי ביריחו? אילימא ביריחו ממש, והכתיב +יהושע ה' /+ ויריחו סוגרת ומסוגרת! אלא ש"מ בעיבורה.

3 בראשית פרק יח, ב

וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשׁ אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיֵּרָא וַיַּרְץ לִקְרֹאתָם מִפֶּתַח הַאֵל וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה:
בראשית רבה (וילנא) פרשת וירא פרשה מח

אמר (אברהם) עד שלא מלתי היו העוברים והשבים באים אצלי, א"ל הקדוש ברוך הוא עד שלא מלתי היו בני אדם ערלים באים, עכשיו אני ובני פמליא שלי נגלים עליך, ה"ד וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו, וירא בשכינה וירא במלאכים, ...אמר אם רואה אני ששכינה ממתנת עליהם אני יודע שהן בני אדם גדולים, ואם אני רואה אותן חולקים כבוד אלו לאלו אני יודע שהן בני אדם מהוגנין, אותן חולקין כבוד אלו לאלו ידע שהן בני אדם מהוגנין, ריש לקיש אמר אף שמות מלאכים מיכאל רפאל וגבריאל,

4 במדבר פרק כב

(לא) וַיַּגֵּל יְדֵי נְדָאָת עֵינָיו בְּלִעַם וַיַּרְא אֶת מְלָאָךְ יְדֵי נְדָב בְּדַרְכֵי וַתִּרְבּוּ שְׁלֹפָה בְּיָדוֹ וַיֵּקֵד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפְיוֹ:
(לב) וַיֵּאמֶר אֵלָיו מְלָאָךְ יְדֵי נְדָב עַל מַה הִפִּיתָ אֶת אֶתְנָךְ זֶה שְׁלוֹשׁ רִגְלִים הִנֵּה אָנֹכִי כִי יִצְאֲתִי לְשֹׁטֶן כִּי יִרְט הַדַּרְכַּךְ לְנִגְדִי:

5 דברי הימים א כא

{טז} וַיֵּשָׂא דָוִד אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת מְלָאָךְ וְהִנֵּה עֹמֵד בֵּין הָאֲרָצִים וּבֵין הַשָּׁמַיִם וַתִּרְבּוּ שְׁלֹפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַם וַיִּפֹּל דָוִד וַהֲקִינִים מְכַסִּים בְּשָׂקִים עַל פְּנֵיהֶם:

נטויה על ירושלים. ומה שכתוב (ביהושע ה') והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו וגו' הלנו אתה אם לצרינו יהושע היה עומד ואחוריו כנגד צרינו ובא מלאך כנגדו לפיכך תמה ואמר לו הלנו אתה אם לצרינו לעזרינו הואיל ואתה עומד לנגדי או לצרינו לעזור שגם אתה עומד כנגדן אבל כאן כיון שראה החרב של מלאך שהיתה נטויה על ירושלים ידע בעצמו שבא לנגוף את ישראל: (רש"י)

4. שמות פרק כג

(כ) הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלַח מְלָאָךְ לְפָנֶיךָ לְשִׁמְרֶךָ בְּדַרְכֵיךָ וְלִהְבִּיאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכַּנְתִּי:
(כא) הַשֹּׁמֵר מִפְּנֵי וְשָׁמַע בְּקֹל אֵל תִּמְרָבוּ כִּי לֹא יֵשָׂא לְפָשַׁעְכֶם כִּי שָׁמִי בְּקִרְבּוֹ:
(כב) כִּי אִם שָׁמַע תִּשְׁמַע בְּקֹל וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאֵיבַתִּי אֶת א' גִּינִי וְצַרְתִּי אֶת צ' רִיבִי:
(כג) כִּי יֵלֶךְ מְלָאָכִי לְפָנֶיךָ וְהִבִּיאֲךָ אֶל הָאָמִי רִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרִזִי וְהַכְּנַעֲנִי הַחַזִּי וְהַבּוֹסִי וְהַחֲתִיתִּי:
שמות פרק לג, ב
וַיִּשְׁלַחֲתִי לְפָנֶיךָ מְלָאָךְ וְגִבְשִׁתִּי אֶת הַכְּנַעֲנִי הָאָמִי רִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרִזִי הַחַזִּי וְהַבּוֹסִי:

5. אבן עזרא שמות (הפירוש הארוך) פרק כג פסוק כ

(כ) הנה אנכי אמר השם למשה, שיאמר גם זה לישראל, כי אם יקבלו כל הדברים והמשפטים מתחלת אתם ראיתם, אז יביאם אל הארץ. ורבים השתבשו בזה. יש אומרים, כי המלאך (הוא) ספר תורה בעבור כי שמי בקרבו. ואחרים אמרו (הוא) ארון הברית, ופירושו ושמע בקולו הכתוב בו, ואמרו לא ישא השם לפשעכם. וכל אלה דברי רוח, כי כל התורה והמקרא מלאים מזה הטעם. הוא ישלח מלאכו לפניך (ברא' כד, ז), המלאך הגואל אותי מכל רע (שם מח, טז). ומשה אמר: וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במד' כ, טז), ומלאך פניו הושיעם (ישעי' סג, ט), ויצא מלאך ה' (שם לז, לו), ויאמר למלאך המשחית בעם (ש"ב כד, טז), אלהי שלח מלאכה (דניאל ו, כג), דמי לבר אלהין (שם ג, כה), ורבים כאלה, ובס' דניאל: שר יון ושר פרס (דניאל י, כ), כי אם מיכאל שרכם (שם שם, כא), והוא הנקרא הגדול, כי הוא נכבד מאחרים רבים, גם כתוב עליו אחד השרים הראשונים בא לעזרני (שם שם, יג) שפ'י במעלה, כמו היושבים ראשונה במלכות (אסתר א, יד), וזה המלאך הוא מיכאל.

6. רשב"ם שמות פרק כג פסוק כ

(כ) שולח מלאך וגו' - כדכת' ביהושע כי אני שר צבא י"י עתה באתי, להושיע את ישראל:

7. אגדת בראשית (בובר) פרק לב

מיום שנגלה הקדוש ברוך הוא למשה, לא נראה לו אלא ביד מלאך, שנאמר וירא מלאך ה' אליו בלבת אש וגו' (שמות ג ב), זה מיכאל באותה שעה היה משמר את משה וישראל בים, שנאמר ויסע מלאך האלהים (שם / שמות / יד יט). במצרים וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במדבר כ טז), וכיון שבאו במדבר ועשו אותו מעשה, פיסל משה את המלאך ולא בקשו, ולא עוד אלא שאמר לו הקדוש ברוך הוא השמר מפניו ושמע בקולו וגו' (שמות כג כא). כיון ששמע משה כי לא ישא לפשעכם (שם שם / שמות כ"ג / ג), התחיל אומר ולמה לנו להניח מי שכתוב בו מי אל כמוך נושא עון וגו' (מיכה ז יח), וליטול מי שכתוב בו כי לא ישא לפשעכם, אמר לו אם אין פניך הולכים וגו' (שמות לג טו). אמר לו כך אני עושה, פני ילכו והניחותי לך (שם שם / שמות ל"ג / יד), וכל זמן שהיה משה קיים, לא היה לו רשות למלאך ליראות, עד שעמד יהושע ביריחו ונגלה, שנאמר ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וגו' כי אני שר צבא ה' (יהושע ה יג ויד). אמר לו המלאך בבקשה ממך שלא תפסול אותי, כשם שפיסל אותי משה, שיש לי כמה שנים חבוש, ועכשיו באתי לשמר אתכם, שנאמר ויאמר לא כי אני שר צבא וגו' (שם שם / יהושע ה" / ...)

9. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף לח עמוד ב

כתיב + שמות כ"ד + ואל משה אמר עלה אל ה', עלה אלי מיבעי ליה! אמר ליה: זהו מטטרון, ששמו כשם רבו, דכתיב + שמות כ"ג + כי שמי בקרבו. - אי הכי ביפלחו ליה! - כתיב + שמות כ"ג + אל תמר בו - אל תמירני בו.

8. רמב"ן שמות פרק יב

ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים - ולא על ידי השליח השלוח מאתו יתברך לכל המעשים הנעשים בארץ, והוא המלאך הגדול שנקרא בעבור כן מטטרון. כי פירוש המלה מורה הדרך, כמו שאמר בספרי (האזינו שלח) אצבעו של הקדוש ברוך הוא נעשה מטטרון למשה והראהו כל ארץ ישראל. ובילמדנו (מובא בערוך ערך מטטר) וישמע בלק כי בא בלעם (במדבר כב לו), ששלח מטטרון לפניו, ועוד שם ראה החילותי תת לפניך (דברים ב לא), אי אכפת לך אני מטטרון שלך. ואל תתמה שהרי אני עתיד לעשות מטטרון לפני אדם ערל, לפני כורש, שנאמר אני לפניך אלך (ישעיה מה ב), לפני אשה אני עתיד לקדם, לפני דבורה וברק, שנאמר הלא ה' יצא לפניך (שופטים ד יד). וכן במקומות רבים. וכן שמעתי כי שליח בלשון יון "מטטר". ודרשו אני ה', אני הוא ולא אחר, שהוא אחד ואין אלהים עמו למחות על ידו, וזהו ענין המדרש הזה:

רמב"ן פרק כג פסוק כ

ויאבל לאחר מיתתו של משה רבינו שלח להם מלאך, וזה שאמר הכתוב (יהושע ה יג יד) ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרנו, ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי. ושם תראה ששאלו יהושע מה אדוני מדבר אל עבדו (שם יד), ולא צוה דבר שנגלה אליו בעבורו, אלא שאמר לו של בעלך מעל רגליך (שם טו), ולא בירר למה בא. אבל היתה המראה להודיע אותו כי מעתה יהיה מלאך שלוח לפניהם לצבא בבאם במלחמה. וזהו שאמר עתה באתי (שם יד). וכך אמרו בתנחומא (יח) אני הוא שבאתי בימי משה רבך ודחה אותי ולא רצה שאלך עמו. ומפורש אמרו (בשמו"ר לב ג) בטל שלא ימסרו להם שר כל ימי משה, וכיון שמת משה חזר אותו השר למקומו, שכן יהושע רואה אותו, שנאמר ויהי בהיות יהושע ביריחו ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי, לכך באמר הנה אנכי שולח מלאך:

9. שמות רבה (וילנא) פרשת משפטים פרשה לב

ט הנה אנכי שולח מלאך, א"ל הקדוש ברוך הוא למשה הם מי ששמר את האבן הוא ישמור את הבני' וכן אתה מוצא באברה' כשכירך את יצחק בנו א"ל (בראשית כד) ה' אלהי השמים וגו' הוא ישלח מלאכו לפניך ויעקב אבינו מה אמר לבניו (שם / בראשית / מח) המלאך הגואל אותי וגו' אמר להם הוא גאלני מיד עשו, הוא הצילני מיד לבן, הוא זנני ופרנסני בשני רעבון, אמר הקדוש ברוך הוא למשה אף עכשיו מי ששמר את האבות ישמור את הבנים שנאמר הנה אנכי, בכל מקום שהמלאך נראה, השכינה נראית שנאמר (שמות ג) וירא מלאך ה' אליו בלבת אש ומיד ויקרא אליו אלהים, ולא עוד אלא בשעה שצווקים ישראל לפניו תבא להם תשועה, כך בסנה שנאמר (שם / שמות ג" /) הנה צעקת בני ישראל באה אלי, וכן בגדעון (שופטים ו) ויבא מלאך וגו' וירא אליו מלאך ה' וגו' (שם) ויאמר לך בכחך זה והושעת את ישראל, וכן לע"ל = לעתיד לבוא = בשעה שיגלה הגאולה בא על ישראל שנאמר (מלאכי ג) הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני.

10. מסכת מגילה דף ג-א

ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו [וגו'] וישתחו (לאפיו) והיכי עביד הכי והאמר רבי יהושע בן לוי אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה חיישינן שמא שד הוא שאני התם דאמר ליה כי אני שר צבא ה' ודלמא משקרי גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה

אמר לו אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה אמר לו על איזה מהן באת אמר לו עתה באתי **מיד** {יהושע ח-ט} וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק אמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה רש"י

והיכי עביד הכי. שהשתחוה לו דכתיב ויפול על פניו וישתחו: **אמש ביטלתם כו'**. בתשובה שהשיבו עתה באתי אנו למדין תחלת דברי המלאך האשימן בשני דברים אמש כלומר כשהעריב היום היה לכם להקריב תמיד הערב ובטלתם אותו ונשתהיתם במארב העיר חנם שאין זמן מלחמה בלילה [משתחשך]: **ועכשיו**. שהוא לילה היה לכם לעסוק בתורה שהרי אינכם נלחמים בלילה: **עתה באתי**. על של עכשיו: **מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק**. לא **באותו הלילה כתיב אלא בלילה שצר על העי** והכי קאמר מיד חזר יהושע מדבריו וכשבא לילה אחר במצור עסק בתורה:

תוס'

אמש בטלתם תמיד של בין הערבים. קשה אמאי בטלוהו בשלמא תלמוד תורה בטלו לפי שהיו צרים על העיר כל ישראל אבל הכהנים אמאי לא היו מקריבים התמיד וי"ל לפי שהארוך לא היה במקומו כדאמר פרק הדר (עירובין דף סג): והכהנים נושאים את הארון וא"ת והיכי משמע לישנא דקרא דבטלו התמיד ותלמוד תורה ויש לומר דה"פ מדקאמר הלנו אתה הכי קאמר **בשביל תלמוד תורה באת דכתיב תורה צוה לנו אם לצרינו או בשביל הקרבנות שמגינים עלינו מצרינו**: עתה באתי. פי ריב"ץ על תלמוד תורה באתי דכתיב ביה **ועתה** כתבו לכם [את] השירה הזאת (דברים לא): **וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק**. לא כתיב בהאי קרא כן אלא כשצר על יריחו כתיב וילן בלילה ההוא בתוך העמק וכשצר על העי כתיב וילך בלילה ההוא בתוך העמק ודרך השי"ס הוא לקצר הפסוקים ולערבם יחד כמו ונתן הכסף וקם לו (ערכין דף לג.):

11. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף סג עמוד ב

ופליגא דרבי אבא בר פפא, דאמר רבי אבא בר פפא: לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה, שנאמר +יהושע ה'+ ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא וגו' וכתיב ויאמר (לו) +מסורת השי"ס: [לא]+ כי אני שר צבא ה' עתה באתי וגו'. **אמר לו: אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה**. - על איזה מהן באת? - **אמר לו: עתה באתי**. מיד: +יהושע ח'+ וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. ואמר רבי יוחנן: מלמד שהלך בעומקה של הלכה. **וגמירי: דכל זמן שארון ושכינה שרויין שלא במקומן - אסורין בתשמיש המטה**. אמר רבי שמואל בר איניא משמיה דרב: גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין, דאמר ליה: עתה באתי. אמר רב ברונא אמר רב: כל הישן בקילעא שאיש ואשתו שרויין בה - עליו הכתוב אומר +מיכה ב'+ נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה. ואמר רב יוסף: אפילו באשתו נדה. רבא אמר: אם אשתו נדה היא - תבא עליו ברכה. - ולא היא, דעד האידינא מאן נטריה.

12. שמות פרק ג, ב-ה

וַיִּקְרָא מִלְאָךְ יִקְ נֶק אֱלֹהֵי קְלֶבֶת אִישׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנָה וַיִּקְרָא וְהָיָה הַסֵּנָה ב' עַר בְּאֵשׁ וְהַסֵּנָה אֵינָנו אֶפְלֵ: וַיִּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְפֶּה נָא וְנִאָרְאָה אֶת הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מִדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנָה: וַיִּקְרָא יִקְ נֶק כִּי סָר לְקִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי אֵל הַיָּם מִתּוֹךְ הַסֵּנָה וַיִּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיִּאמֶר הַנְּנִי: וַיִּאמֶר אֵל תִּקְרַב הָלֵם שֶׁל נְעֻלְיִךְ מֵעַל כַּגְלִיךְ כִּי הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אָסְפָה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמָּת ק' ד'ש הוא:

13. פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא י - כי תשא

בשעה שעשו את העגל באו המלאכים והיו מקטרגים אותם (באותו) [באותה] שעה והוא שמשה אמר כי יגורתי מפני האף והחמה (דברים ט' י"ט), **מיד עמד משה (באותו) [באותה] שעה חגר מתניו בתפלה והיה מלמד זכות על ישראל ומבקש רחמים לפני הקדוש ברוך הוא**, ואיוב מפרשו אם יש עליו מלאך מליץ, ואין מלאך אלא משה שנאמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במדבר כ' ט"ז), ומה רחמים בקש עליהם אלא אמר לפני הקדוש ברוך הוא רבון העולמים למה ה' יחרה אפך בעמך (שמות ל"ב י"א), ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת, מהו כן, **אלא אמר לו משה רבון העולמים יודע אני שהם חייבי מיתה שכך אמרת לי וזבח לאלהים יחרם (שם/שמות/ כ"ב י"ט) אלא בבקשה ממך פדה אותם ממלאכי חבלה הזכר זכות אבותם זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך (שם/שמות/ ל"ב י"ג).**

14. [רבינו] בחיי שמות פרק ג :

הזהירו שישלול ממנו החומריות שהמשילם לנעלים, לפי שהחומר דבק בגוף כמו שהמנעל דבק ברגל, וכשם שיש ביד האדם לשלול נעלו מעל רגלו וכו' וזוהי מעלתו של משה בהיותו משולל יותר מיהושע, שהרי משה פרש מן האשה,

15. פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרק ג

וביהושע כתיב קודש הוא (יהושע ה טו) לפי שארץ ישראל היתה כולה קדושה והמקום ההוא מכלל ארץ ישראל, ואמר קודש הוא, אבל המדבר לא היה קדוש כלו, אלא מקום הסנה, לפיכך אמר אדמת קודש הוא,

16. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יג עמוד א

דבעו מיניה חברייא מרב כהנא (שאלו החברים את רב כהנא): עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו? אם תאמר דעייל (שגדל) ביד נכרי - קצירכם +ויקרא כג+ אמר רחמנא, ולא קציר נכרי. - ממאי דאקריבו (את העומר) ? דלמא לא אקריבו! - לא סלקא דעתך, דכתיב +יהושע ה+ ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח. ממחרת הפסח - אכול, מעיקרא - לא אכול, דאקריבו עומר והדר אכלי. מהיכן הקריבו? ... בחמשה יומי מי קא מליא? - אלא מאי אית לך למימר - +דניאל יא+ ארץ צבי כתיב בה, הכא נמי - ארץ צבי כתיב בה (נעשה להם נס ונתנה הארץ יכולה בחמישה ימים)